

Аналіз індійських та пакистанських оцінок російсько-української війни: спільне та відмінне

Проаналізовано реакцію офіційних кіл, політичних та медійних експертів на російсько-українську війну двох найбільших країн Південної Азії. Виокремлено спільне й відмінне в оцінках політичних (військових) еліт, аналітиків і провідних медіа Індії та Пакистану щодо російської агресії проти України. Визначено чинники формування нейтрального підходу та уникнення відкритого засудження агресивних дій Росії на тлі загальних закликів до мирного врегулювання конфлікту й дотримання норм міжнародного права.

Висновки

1. Від самого початку нової активної фази збройного втручання РФ 24 лютого 2022 р. події навколо України перебувають у фокусі політико-аналітичної експертизи в Південній Азії, Індії та Пакистані зокрема. Хоча загальний підхід незмінно виходить з принципів нейтралітету й невтручання, за пів року війни експертні оцінки ситуації в обох країнах набули нових, реалістичніших акцентів.

2. Визначення подій як «українська криза» не означає відсутності критики дій РФ, а, ймовірно, є намаганням поставити війну в Україні в ряд інших конфліктів, які зараз тривають у різних куточках світу, та є спробою зберегти увагу на міжнародному рівні до цих криз та постконфліктного врегулювання (передусім ідеться про Афганістан).

3. Аналітичні дослідження та експертні оцінки в обох країнах мають прагматичний вимір і насамперед сконцентровані на викликах регіональній та світовій безпеці в різних планах (продовольча, енергетична, воєнна безпеки), тоді як гуманітарний аспект має другорядне значення.

4. З огляду на складну розстановку сил в Азійському регіоні та, зокрема, «китайський фактор», Республіка Індія (РІ) та Ісламська Республіка Пакистан (ІРП) шукають нові можливості посилити або зберегти власні позиції, маневрувати у відносинах з РФ, КНР, США та ЄС.

5. Україні не варто недооцінювати південноазійський напрям. Важливим є активне просування нашої позиції в інформаційному просторі РІ та ІРП (що

є складним завданням з огляду на традиційно міцні позиції РФ в Індії та зростання її впливу в ІРП) з метою забезпечити еволюцію експертних оцінок.

З початку нової фази втручання РФ в Україну офіційні заяви та більшість експертних оцінок в РІ та ІРП виходили з принципів нейтралітету й дотримання територіальної цілісності та суверенітету незалежної країни. Здавалося б, з огляду на різницю в політичній вазі РІ та ІРП й велику кількість проблем у двосторонніх відносинах, оцінки подій в Україні мали б різнитися. Натомість аналіз та експертні висновки щодо ситуації здебільшого збігаються.

В Індії досить швидко зреагували на вторгнення РФ в Україну, яке вочевидь було неочікуваним. Уже 1 березня прем'єр-міністр Н. Моді провів спеціальне засідання щодо «української кризи», за результатами якого було затверджено «генеральну лінію» індійської влади: заклик до поваги норм і принципів міжнародного права, заохочування негайних перемовин з метою припинити гарячу фазу, дотримання принципу невтручання у двосторонні відносини України і Росії.

Такий «стандартний набір» (майже 8 років тому 5 березня 2014 р. в заяві попереднього прем'єра М.М. Сінгха після захоплення Росією Криму пролунали такі самі підходи) оприлюднено після телефонних розмов Н. Моді з російським лідером В. Путіним 24 лютого 2022 р. та Президентом України В. Зеленським 26 лютого. До всього додалася готовність стати посередником у перемовинах з РФ (у разі такої можливості). Водночас не було запропоновано жодних конкретних заходів для здійснення переговорного процесу, а провину за конфлікт обережно перекладено на обидві сторони, які «не змогли віднайти правильні позиції для продовження перемовин» та уникнути збройного протистояння.

Індійські експерти майже однотайно звинуватили НАТО в провокативній стратегії та зазначили, що саме США та їхні союзники вже неодноразово порушували норми міжнародного права й створені ними ж самими правила поведінки. Розвитком таких міркувань стало намагання якщо не виправдати, то «зрозуміти Росію» і визнати її право на створення зони власних безпекових інтересів, «превентивний захист». У практичній площині це вилилося в позицію утримання під час голосування в ООН стосовно чутливих для України резолюцій ГА ООН, зокрема ES-11/1 та ES-11/2, у яких висловлено жаль з приводу вторгнення Росії та висунуто вимогу повного виведення її військ з території України.

Незабаром індійське експертне середовище та популярні ЗМІ сформували три основні *підходи* щодо нових викликів індійській стратегічній поведінці після нападу РФ на Україну 24 лютого, які підсумував директор Делійського філіалу Центру Карнегі Р. Чаудгарі:

1. Спокійно-оптимістичний, який виходив з того, що Росія залишатиметься значною потугою на міжнародній арені, тож немає сенсу псувати відносини

з важливим стратегічним партнером; ціла низка індійських дипломатів, серед яких колишні послы в РФ, наголошували на тому, що Індія «впоралася» із ситуацією у 2014 р., зможе і тепер продовжити свою стандартну нейтральну лінію.

2. Критично-песимістичний, що його просували деякі ЗМІ, відверто називає дії Росії неприпустимими, а війну в Україні – «перетином червоних ліній», тобто визнає РФ головним на сьогодні порушником міжнародного права.

3. Роздратовано-реалістичний, згідно з яким індійський уряд насправді є розлюченим поведінкою Росії, так само, як і санкціями, накладеними на неї західними державами, проте через особливі двосторонні відносини та залученість до багатьох багатосторонніх форматів не робить відвертих заяв із засудженням дій РФ¹.

За пів року російсько-української війни риторика індійських аналітиків пройшла еволюцію від «Росія насмілилася кинути виклик Заходу» до «нічим не виправдана агресія РФ проти України серйозно порушила баланс сил і спричинила нові виклики»². Відкрито визнано, що «спеціальна військова операція» не досягла своїх цілей і створює дедалі більше нових проблем у регіоні та світі. Лунають заклики до чіткішого окреслення офіційної індійської позиції і навіть відмови від нейтралітету.

Згодом індійські аналітики висловили розчарування майже повним, на їхній погляд, провалом дипломатії та переходом можливих шляхів «закінчення конфлікту» у військову сферу. Важко погодитися з експертною оцінкою щодо цілковитої дискредитації дипломатії та виняткової мілітаризації конфлікту. Звісно, традиційна миролюбна риторика індійців і тут далася взнаки, проте доволі дивним є те, що індійці «не помічають» активної української дипломатії та активізації діалогу із союзниками в Європі та США (які є важливими стратегічними партнерами РІ). І це тоді, коли РІ наполегливо шукає можливостей подальшого маневру у відносинах з РФ та Європою, не кажучи вже про збереження конструктивної багатогалузевої співпраці зі США.

Також індійці схильні вважати, що війна в Україні довела відому істину: «Друзі можуть допомогти нагострити ножа, але не треба розраховувати, що вони підуть за вас воювати», тому активно працюють над посиленням оборонної спроможності та й далі використовують суперечки між партнерами на власну користь.

Щодо **Пакистану**, то війна в Україні несподівано отримала не лише міжнародний, але й внутрішній вимір. Ідеться про те, що на початок війни прем'єр-міністр РПІ Імран Хан (уже колишній) перебував з офіційним візитом у Москві

¹ How Russia's invasion of Ukraine has undermined strategic choices available to India. ThePrint. 2022. 02 March. URL: <https://theprint.in/opinion/how-russias-invasion-of-ukraine-has-undermined-strategic-choices-available-to-india/854376/>

² South Asian Response to Ukraine: Crisis Political, Economic & Humanitarian Implications. Vivekananda International Foundation. 2022. URL: <https://www.vifindia.org/sites/default/files/South-Asian-Response-to-Ukraine-Crisis.pdf>

(хоча зовнішньополітичні радники, зокрема з військового керівництва, його активно відмовляли). Довгоочікуваний для ІРП візит розпочався 23 лютого, на момент нападу на Україну (коли Н. Моді телефонував Путіну й закликав зупинити військову кампанію). І. Хан виявився єдиним світовим лідером, який активно спілкувався з російським президентом.

Він послався на те, що не знав про агресивні наміри Росії, натомість очікування на посилення співпраці з Росією та підписання нових угод, необхідних ІРП, було великим. Також політик-популіст І. Хан скористався сильними антиамериканськими настроями в пакистанському суспільстві та спробував продемонструвати «самостійну зовнішньополітичну лінію». Щоправда, згодом це призвело до імпічменту та коштувало йому посади, але водночас збільшило кількість прихильників серед пакистанського населення. Представники медіа й деякі експерти невтомно звинувачували Захід у подвійних стандартах, зокрема – у нерівнозначному ставленні до біженців з України та мігрантів із Сирії та Афганістану, а також у незмінній присутності війни в Україні в інформаційному полі на тлі «забуття про страждання нещасних мусульман в різних куточках світу».

В ІРП неослабно пильнують щодо практичного виміру викликів і загроз унаслідок російської агресії, адже війна, за визначенням спеціальної комісії ООН, зробила Пакистан однією з 12 країн світу, які опинилися в найскрутнішому становищі через підвищення цін на енергоносії та кризу продовольства³. Україна і Росія є найбільшими постачальниками зерна, кукурудзи та інших продуктів, **улітку 2020 р. Україна фактично виступила гарантом продовольчої безпеки Пакистану** – постачила 1,2 млн т зерна, а тепер такі можливості під загрозою. Під великим питанням і виконання двосторонніх угод в галузі військово-технічної співпраці (про це не пишуть відкрито) українськими підприємствами в населених пунктах, що їх регулярно обстрілює ворог (Харків та Миколаїв).

У пакистанському експертному середовищі за шість місяців війни також відбулася певна еволюція в оцінках війни в Україні. Після виступу 1 квітня 2022 р. військового лідера країни генерала К. Дж. Баджви (відвідував Україну в травні 2021 р.) на Ісламабадському безпековому форумі, де він відкрито заявив про неприпустимість нападу більшої, ядерної країни на меншу, без'ядерну, тон публікацій дещо змінився. Визнано, що напад РФ на Україну був нічим не спровокований, віддано належне стійкості українського керівництва та героїчному спротиву ЗСУ. Водночас провідні військові експерти й дипломати (серед яких і колишні послы та військові аташе ІРП в Україні) постійно висловлюють думку, що війни можна було уникнути, хоч делікатно не кажуть, за яку ціну. Закликаючи до того, щоб Пакистан «зайняв принципову позицію», експерти водночас уникають згадувати провину Росії і намагаються робити висновки загальнішого характеру,

³ Pakistan among countries exposed to war in Ukraine. Dawn. 2022. 23 May. URL: <https://www.dawn.com/news/1691043>

як-от директор Інституту стратегічних досліджень в Ісламабаді А.А. Чоудрі: «Річ не в тому, на чиєму боці Пакистан, а в принципах міжнародної поведінки»⁴.

Пакистанське керівництво і далі наголошує на принципах нейтралітету й самостійності своєї зовнішньополітичної діяльності. На відміну від РІ, яка від 2016 р. в ООН голосувала проти резолюції «Ситуація з правами людини в АР Крим та м. Севастополі», пакистанська делегація ніколи не змінювала своєї позиції, з 2014 р. *завжди утримувалася* під час голосування чутливих для України резолюцій. Такий підхід є зрозумілим з огляду на проблему Кашміру, яку пакистанці завжди намагаються просувати на міжнародному рівні як демонстрацію порушення прав мусульманського населення індійською «окупаційною владою».

Проте далі ІРП, що останніми роками позиціонує себе як ідейного лідера мусульманського світу, не йде (до прикладу – не бере участі в ініціативі Кримська платформа), посилаючись на відсутність підтримки з боку України, яка так само нейтрально ставиться до кашмірського питання.

Спільне в оцінках війни в Україні:

1. Декларація повного дотримання принципів нейтралітету, невтручання та поваги до територіальної цілісності держав та заклики до вирішення конфлікту мирним шляхом: «Якщо Україна має існувати, війну потрібно негайно припинити»⁵.

2. Уникання відкритого осуду дій РФ (для Індії – давнього друга та особливого партнера, для Пакистану – перспективного партнера, зокрема в протистоянні з Заходом) та намагання виправдати «право РФ на занепокоєння щодо власних безпекових інтересів».

3. Звинувачення на адресу НАТО й США в порушенні принципів і норм міжнародної поведінки, постійні нагадування про конфлікти в Іраку, Сирії, Лівії, Афганістані, Ємені, відповідно – спроби пояснити в такий спосіб поведінку РФ («якщо це можна робити США, то чому не дозволити РФ?»).

4. Популярність антиамериканських настроїв у суспільстві, що спричинили сприйняття України як жертви власних прозахідних устремлінь, яку США й НАТО використовують у своїх цілях, насамперед – для послаблення Росії.

5. Скептичне ставлення до військової допомоги Україні західними союзниками: вважається, що це підживлює конфлікт і жодним чином не сприяє його найшвидшому припиненню, а навпаки відрізає шлях до перемовин.

6. Надання гуманітарної допомоги Україні (Індія робить це в набагато більших обсягах, що зрозуміло з огляду на її потенціал, тоді як Пакистан сам є реципієнтом міжнародної допомоги). Таким чином фактично відбувається демонстрація розуміння того, хто є жертвою, а хто агресором.

Попри велику кількість заяв щодо перспектив співробітництва з РФ, як в Індії,

⁴ The Ukraine Crises. Dawn. 2022. 08 April. URL: <https://www.dawn.com/news/1684005/the-ukraine-crisis>

⁵ Absent Mediation. Dawn. 2022. Aug. 27. URL: <https://www.dawn.com/news/1707020/absent-mediation>

так і в Пакистані панує певне розчарування у співпраці з Росією, яке має практичний вимір. У РІ відчують тиск західних партнерів і взагалі побоюються «покарання» за сприяння Росії, тож у серпні закупівля нафти впала на 20 % проти червня–липня. Окрім того, індійське керівництво розчароване діями свого «особливого стратегічного партнера» ще й з огляду на посилення співпраці Росії з КНР – традиційним суперником РІ. В Індії не впевнені, чи зберігатиме РФ нейтральну позицію в разі виникнення чергового конфлікту на індійсько-китайському кордоні, і взагалі справедливо вважають, що посилення залежності РФ від КНР іде на користь останній та послаблює саму Росію.

У Пакистані навпаки – зближення РФ з КНР усіляко вітають, зважаючи на власні відносини «всепогодного партнерства» з Китаєм, проте є розчарування в нездійсненності власних розрахунків щодо співробітництва з Росією. Зокрема, «холодним душем» стали заяви посла РФ в ІРП Данілі Ганіча щодо неможливості нових угод про пільгове постачання зерна в Пакистан, які він зробив на День Росії: ІРП та РФ підписали Меморандум про співпрацю в галузі харчової промисловості, і жодних змін (тобто знижок) не очікується.

Західні санкції внаслідок агресивних дій Росії знов загальмували реалізацію проекту газопроводу «Північ – Південь»: угоду підписали ще 2014 р., та не змогли втілити внаслідок санкцій проти російських компаній після захоплення Росією Криму. У Пакистані не можуть не розуміти, що збройне втручання в Україну спричинило додаткові проблеми в галузях продовольчої та енергетичної безпеки, які є наразі критичними (з огляду на падіння економіки та інфляцію, що посилилися після великих злив та паводків – майже третина території Пакистану перебуває під водою, тисячі людей загинули, мільйони постраждали).

Не варто очікувати в найближчій перспективі кардинальних змін в офіційній риторичі РІ та ІРП, проте можна розраховувати на зменшення проросійських і навіть загальнонейтральних заяв, а також на деактивізацію певних проєктів співпраці з РФ. Україна отримала шанс зміцнити підтримку своєї позиції, що вже має підтвердження: ідеться про гуманітарну допомогу з Індії (за що Дмитро Кулеба подякував своєму колезі Субраманьяму Джайшанкару під час телефонної розмови 9 серпня 2022 р.⁶), та про постачання снарядів для української артилерії Пакистаном (з кінця серпня новини про це є у відкритому доступі в українських джерелах⁷, хоча й не афішуються в пакистанських).

⁶ Міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба провів телефонну розмову з Міністром закордонних справ Індії Субраманьямом Джайшанкаром / Посольство України в Республіці Індії: офіц. сайт. 2022. 09 серп. URL: <https://india.mfa.gov.ua/news/ministr-zakordonnih-sprav-ukrayini-dmitro-kuleba-proviv-telefonnu-rozmovu-z-ministrom-zakordonnih-sprav-indiyi-subramanyamom-dzhajshankarom>

⁷ Україна знайшла нового постачальника снарядів до Д-30, назва виробника вкрай здивує. Defence Express. 2022. 31 серп. URL: https://defence-ua.com/news/ukrajina_znajshla_novogo_postachalnika_snarjadiv_do_d_30_nazva_virobnika_vkraj_zdivuje_video-8748.html

Треба брати до уваги, що азійські держави завжди наслідують принципи *realpolitik*: у формуванні та реалізації своїх зовнішньополітичних стратегій і формально демократична Індія, і заснований на нормах релігійно-військового тандему Пакистан виходять з принципу «сила поважає силу». Це означає: що більше там будуть знати про героїчний спротив українців та перемоги ЗСУ на фронтах, то більше уваги до нашої країни ми отримаємо, то сильнішими будуть сумніви щодо співпраці з Росією. На жаль, в Південній Азії важко вразити когось злочинами окупантів у Бучі та Бородянці – там доста таких звірств і сторони звикли звинувачувати одна одну в їх скоєнні (в Кашмірі насамперед). А от наші перемоги, використання нових видів зброї, передові методи ведення війни, оновлена стратегія й тактика ЗСУ можуть посилити українські позиції в цьому регіоні, коли Україна виборює свій новий статус і зміцнює коло підтримки на різних континентах.